

Andrej Tóth, **Maďarsko ve dvacátých letech 20. století. „Bethlenovská“ konsolidace nového státu a československo-maďarské hospodářsko-politické vztahy.** Praha: Oeconomica, 2015, 349 s. ISBN 978-80-245-2114-5

Přestože meziválečné dějiny představují jedno z klíčových témat maďarské historiografie, v českém prostředí není tato problematika příliš frekventována. Recenzovaná monografie Andreje Tótha *Maďarsko ve dvacátých letech 20. století* s podtitulem „Bethlenovská“ konsolidace nového státu a československo-maďarské hospodářsko-politické vztahy vychází z autorova dlouhodobého badatelského zájmu o maďarskou politiku v daném období a svým specifickým zaměřením výrazně vybočuje z dosavadních a spíše přehledových prací (byť vynikajících), které byly o Maďarsku mezi světovými válkami napsány v češtině.¹ Tóth se ve své nové knize zaměřil na konsolidaci státu za vlády hraběte Istvána Bethlena (1921–1931) s důrazem na vývoj československo-maďarských vztahů do roku 1927. Monografie je založena na podrobném zpracování archivních materiálů maďarského a československého ministerstva zahraničních věcí, na analýze maďarského i československého dobového tisku a rozsáhlé odborné literatuře.

Andrej Tóth vystudoval historii na Masarykově univerzitě v Brně a maďarštinu na Univerzitě Karlově v Praze. V současnosti přednáší na Katedře hospodářských dějin VŠE v Praze. Ve svém výzkumu se zabývá politicko-ekonomickým a sociokulturním vývojem střední Evropy ve 20. století, dějinami meziválečného a poválečného Maďarska a postavením menšin ve střední Evropě.² Rovněž je spoluautorem publikace o dějinách Vysoké školy ekonomické v Praze.³

Tóthova nejnovější kniha je přehledně rozdělena do sedmi kapitol, které na sebe chronologicky i tematicky navazují. První tři kapitoly podávají obraz vnitřní politiky Maďarska v letech 1918–1922, kdy se v zemi postupně etabloval nedemokratický režim, autorem charakterizovaný jako poloautoritativní. Následující čtyři kapitoly se věnují spíše zahraniční politice Maďarska s důrazem na vztahy s Československem. Z hlediska časového se kniha zaměřuje na období vlády Istvána Bethlena, který stabilizoval politikou i ekonomickou situací v Maďarsku a vyvedl ji z mezinárodněpolitické izolace. Kniha je dovedena do roku 1927, kdy byla podepsána československo-maďarská obchodní smlouva.

Záměrem knihy je poskytnout vyvážený pohled na politický režim, který v Maďarsku panoval ve dvacátých letech 20. století a jež autor charakterizuje jako poloautoritativní systém s autokraticky regulovanými orgány občanského parlamentarismu (s. 5). Pro

¹ Viz Eva Irmanová, *Maďarsko a Versailleský mírový systém* (Ústí nad Labem: Albis International, 2002); Marta Romportlová, *ČSR a Maďarsko 1918–1938* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1986).

² Srov. Andrej Tóth, Lukáš Novotný a Michal Stehlík, *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?* (Praha: FF UK a TOGGA, 2012).

³ Aleš Skřivan ml. a Andrej Tóth, *Dějiny VŠE v Praze, sv. I, Cesta ke vzniku VŠE v Praze. Historie vyššího ekonomického školství v českých zemích v situačním kontextu ve vybraných státech střední Evropy* (Praha: Oeconomica, 2014).

pochopení toho, jak tento režim vznikl, je v první kapitole představen vnitřní vývoj Maďarska během prvních poválečných let. Autor popisuje vnitropolitické turbulence (astrovou revoluci, vyhlášení republiky rad), jež komplikovaly uznání státu dohodovými mocnostmi. Dále posuzuje, jak se Maďarsko vyrovnalo s poválečnou krizí i se ztrátou území po podpisu trianonské mírové smlouvy. Rozebírá také okolnosti prvních řádných poválečných voleb do parlamentu v roce 1920, ve kterých zvítězil tzv. křesťanský blok,⁴ a postavení dočasné hlavy maďarského státu regenta Miklóse Horthyho. Nakonec autor přibližuje politický systém tzv. horthyovského Maďarska, jehož základem byl křesťansko-národní politický kurz (s. 12).

Druhá kapitola se zaměřuje na proces přijímání detronizačního zákona po restauračních pokusech excísaře Karla I. Velmi přínosná je podkapitola reflektující reakce poslanců maďarského Národního shromáždění. Jejich vyjádření, ve kterých především kritizovali vměšování cizích států – v čele s Československem – do vnitřních záležitostí Maďarska, odrážejí do velké míry tehdejší politickou atmosféru v zemi. Detronizační zákon přijatý v listopadu 1921 významně přispěl k vnitropolitické stabilizaci Maďarska, díky níž se pak premiér Bethlen mohl plně věnovat konsolidaci své moci.

Třetí kapitola nastiňuje průběh druhých parlamentních voleb v roce 1922, kterým dominovala Bethlenem vytvořená Jednotná strana (*Egységes Párt*, EP). Výsledky voleb byly výrazně ovlivněny úpravou volebního práva po Bethlenově „volebně-právním puči“ (s. 93). Konkrétním ustanovením vládního nařízení, jež zredukovala počet oprávněných voličů, stanovila vzdělanostní cenzus a zavedla veřejné hlasování, věnuje autor samostatnou podkapitulu. Pro větší přehlednost předkládá čtenáři také klasifikaci jednotlivých stran a všímá si značné rozdrobenosti maďarské politické scény. Drtivé vítězství Jednotné strany v roce 1922 nadále upevnilo pozici Istvána Bethlena a jím budovaného režimu. Maďarský premiér začal pracovat na zlepšení hospodářského stavu země, která se v důsledku porážky v první světové válce nacházela v zahraničněpolitické izolaci.

Čtvrtá kapitola analyzuje jednání o vstupu Maďarska do Společnosti národů (SN) v letech 1921 a 1922 a proměnu postoje Československa k začlenění jižního souseda do mezinárodních struktur. Snaha Bethlenovy vlády vstoupit do SN byla pozorně sledována nejen u států Malé dohody, ale i na domácí scéně. Část maďarské společnosti chápala toto úsilí jako akceptování nového – a pro Maďarsko nevýhodného – evropského systému a jako rezignaci vlády na revizi státních hranic. Obojí autor názorně dokládá úryvky z tiskových orgánů vybraných politických proudů (*Magyarság* a *Népszava*). Dále Tóth podrobně představuje osobnost hraběte Miklóse Bánffyho, ministra zahraničních věcí, a jeho roli v přijímacím procesu do SN. Před subkomisí pro prozkoumání žádosti Maďarska Bánffy prohlásil, že maďarská vláda respektuje všechny mezinárodní smlouvy,

⁴ Pojmem „křesťanský blok“ označuje autor spojenectví křesťansko-národních politických stran meziválečného Maďarska, mezi které patřila Strana křesťansko-národního sjednocení (*Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja*, KNEP), Křesťanská malorolnická strana (*Keresztény Földműves Párt*) a Celostátní strana malorolníků a zemědělců (*Országos Kisgazda- és Földművés Párt*, OKgFP). Viz Tóth, *Maďarsko*, 29.

a obratným vyjednáváním dosáhl toho, členové komise (včetně zástupce Československa) členství Maďarska v SN podpořili.

Komplikovanost československo-maďarských vztahů je objasněna v páté kapitole. Vzájemnou nevráživost vysvětluje autor rozdílným postojem obou zemí k trianonské mírové smlouvě i odlišnými státoprávními základy. Přesto obě země zahájily vzájemná jednání ve snaze standardizovat obchodní vztahy a v roce 1923 podepsaly první konkrétní finanční dohody. V kapitole jsou také podrobně rozebrána ženevská jednání premiéra Bethlena s československým ministrem zahraničí Edvardem Benešem, jejichž výsledkem byl oboustranně konstruktivní přístup k řešení hospodářských otázek. Díky těmto i dalším rozhovorům se zástupci Malé dohody mohlo Maďarsko začít čerpat zahraniční půjčku garantovanou SN. Po přijetí podmínek rekonstrukčního plánu, který vytvořila Finanční komise SN, získalo Maďarsko v roce 1924 sanační finanční půjčku, nutnou pro stabilizaci ekonomické situace v zemi. Samotná sanace maďarského hospodářství je tématem šesté kapitoly. Autor vypočítává ekonomická opatření vlády (vyrovnání rozpočtu, zřízení centrální banky aj.) i zahraniční investiční projekty. Zároveň přibližuje strukturu maďarského hospodářství ve dvacátých letech 20. století.

Poslední kapitola se zabývá hospodářskými vztahy ve střední Evropě s důrazem na nejvýznamnější obchodní partnery Maďarska: Rakousko a Československo. Autor se věnuje hospodářskému protekcionismu v regionu a postupně klesajícímu podílu států bývalého Rakouska-Uherska na zahraničním obchodu Maďarska. Přesto Tóth zdůrazňuje, že ekonomická spolupráce Maďarska a Československa měla velký význam, který dokumentuje na československo-maďarské obchodní smlouvě z roku 1927. Autor ji charakterizuje jako „smlouvu vzájemných kompromisů“ (s. 258), kdy politické neshody ustoupily do pozadí, aby mohlo dojít k normalizaci vzájemného obchodu.

Vzhledem ke svému ekonomickému zaměření je recenzovaná publikace doplněna řadou tabulek týkajících se zahraničního obchodu a demografické situace v Maďarsku. Obzvláště cenná je příloha s překladem první programové řeči Istvána Bethlena, kterou pronesl na schůzi Národního shromáždění v dubnu 1921. Autor chce touto cestou umožnit čtenáři, aby nahlédl do maďarského politického dění a seznámil se s rétorikou politických představitelů ve dvacátých letech. Hodnota této přílohy je o to větší, že ji autor opatřil podrobnými edičními poznámkami. Součástí Tóthovy monografie je také resumé ve čtyřech jazykových verzích včetně maďarštiny.

V zahraniční odborné literatuře jsou postava Istvána Bethlena a konsolidace Maďarska za jeho vlády dobře zpracovanými tématy, známé jsou především publikace maďarského historika Ignáce Romsicse.⁵ Problematice prvních let meziválečného Maďarska se kromě maďarských autorů věnují příležitostně i historici z Velké Británie a USA.⁶ To,

⁵ Např. anglicky Ignác Romsics, *István Bethlen: A Great Conservative Statesman of Hungary, 1874–1946* (New York: Columbia University Press, 1995).

⁶ Za maďarské autory viz např. Ivan T. Berend, *Decades of Crisis: Central and Eastern Europe before World War II* (Berkeley: University of California Press, 2001); Mária Ormos, *Magyarország a két világháború korában 1914–1945* (Budapest: Csokonai, 1998); Jenő

že je osobnost hraběte Bethlena stále aktuálním tématem, dokládá také kniha Bryana Cartledge z roku 2009.⁷ Přesto se domnívám, že je monografie Andreje Tótha ojedinelá – svým originálním přístupem, kontextualizací i velmi poctivou prací s archivními materiály. Oceňuji srozumitelnost výkladu i zasazení tématu do širších souvislostí střední Evropy. Obojí přispívá jak k osvětlení problematiky politického systému Istvána Bethlena v meziválečném Maďarsku, tak k pochopení složitého, ale důležitého období československo-maďarských vztahů.

Tereza Auzká

doi: 10.14712/23363231.2017.5

Tobias Huff, **Natur und Industrie im Sozialismus. Eine Umweltgeschichte der DDR.** Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2015, 470 s. ISBN 978-3-525-31717-4

V druhé polovině roku 2015 se na německý knižní trh dostala nová publikace Tobiasi Huffa *Natur und Industrie im Sozialismus. Eine Umweltgeschichte der DDR* (Příroda a průmysl za socialismu. Dějiny životního prostředí v NDR), jejímž tématem je historie ochrany životního prostředí v bývalé Německé demokratické republice v letech 1949–1989. Přestože jméno autora ani samotný obor environmentální historie nejsou české historické obci příliš známé, zaslouží si recenzovaná publikace pozornost. Huffova kniha totiž představuje zásadní příspěvek do diskuze nejen o samotných environmentálních dějinách NDR a později znovusjednoceného Německa, ale také o tom, jak se východoněmecké politické elity a společnost stavěly ke znečišťování prostředí, zda je tyto problémy zajímaly, nebo jestli je raději záměrně přehlížely.

Je to již deset let, co byla vydána poslední ucelená monografie zabývající se environmentálními dějinami Německa, a to z pera německého historika Jense Iva Engelse.¹ V recenzované publikaci přichází Huff s podobným tématem, ale na rozdíl od svých předchůdců se věnuje historii ochrany životního prostředí v plánované ekonomice NDR, která – podobně jako bývalé Československo – neblaze proslula fatálním poškozováním lesů a celkovým ignorováním životního prostředí.

Autor knihy působí jako odborný asistent na katedře moderních dějin na univerzitě v Mohuči. Recenzovaná monografie je výsledkem jeho tříletého grantu, který mu

Gergely, *A keresztényszocializmus Magyarországon: 1903–1923* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977). Z anglofonních autorů srov. např. Thomas Lorman, *Counter-Revolutionary Hungary: 1920–1925: István Bethlen and the Politics of Consolidation* (Boulder, CO: East European Monographs, 2006); William M. Batkay, *Authoritarian Politics in a Transitional State: Istvan Bethlen and the Unified Party in Hungary 1919–1926* (New York: Columbia University Press, 1982).

⁷ Bryan Cartledge, *Mihály Károlyi and István Bethlen. Hungary* (London: Haus Publishing, 2009).

¹ Jens Ivo Engels, *Naturpolitik in der Bundesrepublik: Ideenwelt und politische Verhaltensstile in Naturschutz und Umweltbewegung 1950–1980* (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2006).